

ТУБА КОСТ

ARETÉ
IZDAVAČKA KUĆA

Туђа коси
Сања Савић

За издавача: Нина Гуглети

Главни и одговорни уредник: Нина Гуглета

Уредник издања: Ана Марија Грбић

Лектура: Јелена Чугаљ

Коректура: Александра Дунђерски

Обликовање корица: Драгана Николић

Штампарија: Kontrast

Тираж: 500

Издавач: Areté, Београд

© Copyright by Areté, 2019

ТУЂА КОСТ

Сања Савић

Мојим бабама је вазда било испод части да буду једна поред друге, чак и у мирнодопским временима њиховог односа, кад су једна другој признавале да друга боље прави урмашицу и питу, односно бијелу питу и *жарбо* коцке. Нисам одмах прозрела у компетитивност прича чији је циљ био величање свог дијела лозе. Истина, у мојим покушајима да укапирам срж њихове политике, развила сам мимикрију али и осјећање за правду, па ми је једна често говорила да ћу бити њена *судиница*. У жељи да око мене буде мир, покушавала сам да размекшам њихов конфликт, да распетљам рогове, али не могу да се похвалим успјехом.

Ја ћу прва, па макар умријети!

Ја ћу више, чак и живјети.

Откуд толика непомирљива енергија у њима двјема? Зар је могуће да ниједна није примијетила да је остарила, па су обје сопствену немоћ видјеле у оној другој, гледајући је са висине? Свака је себе подмлађивала а другој додавала године и баланс се губио услед двосмјерности те струје. Клацкалица је почела да личи на клупко. Намотај једне, промјена смјера, намотај друге. Однос се бесповратно стезао и није било маказа које би га распетљале.

Обје су наишле на тврд орах.

Негдје сам прочитала да срећа прескаче по једно кољено. Поготово женску линију. Осим што је то заиста неутемељено становиште, не може да му се одузме шарм. Оно што би за мене била срећа, за моју бабу би, врло вјероватно, била обична глупост.

– Шта ће ти тај гајтан око врата?

– Баба, то је вокмен.

– Већа би ти корист била да фикус подвезеш ш њиме.

Могуће је да из стварности покупимо исјечке које нико неће, прекројимо их и склопимо не бисмо ли доказали своју тезу, оправдали неуспјех и тиме задовољили повријеђену сујету.

Узевши у обзир чињеницу да свако од нас има по двије бабе, чију срећу или несрећу треба да понови, запитала сам се како би било да створим њихову срећу, а потом узмем себи оно што ми одговара. Моје бабе тешко да би знале шта значи кулирање, али их то није спрјечавало да у тој дисциплини буду експерти. Давале су савјете: *Немој пити, са сваким се љубити, чувај себе па ће и Бог да те чува*, али никада нису рекле која их је ватра опекала. Споредни токови историје за њих нису постојали, главни су се подразумевали. Обрни-окрени, о њима нисам знала више од прича препричаних по хиљаду пута, а и те приче као да су се трудиле да усмјере моју пажњу даље од *правих питања*, оних непријатних, на које одговори нису били коначни. Због тога морам да их измислим.

Бабе се, за моје чудо, нису опирале. Давале су ми своје ткиво, нуткале ме њиме, као ономад кришком хљеба намазаном паштетом. Ипак, нису се дале преварити. Замишљала сам их, како преговарамо:

– Јест, ти 'ш нама узети живот, а шта ми имамо од тога?

– Имаћете славу.

Да су могле, једна пред другом, сигурно би ме питале која ће имати већу.

– Је л' може да ми бирамо који дио живота?

– Не може – нисам се дала превеслати.

Обје су ћутале у разговору који се никада неће десити.

– Даћу и ја вама свој.

У касну јесен 1936. године, двадесет година прије него што ће упознати Јована, Драгана се возила с оцем коњским колима. Имала је четири године. У свијести су полако почињале да се појављују везе, смисао за цјелину и редослијед догађаја. Кола су се дрмусала, а она је уживала у лијепом призору Лапачке котлине. Отац је био замишљен, а она није била дијете које би га у размишљању прекидало често. Због тога ју је понекад водио са собом. Док је он борао вјеће усмјеравајући коње на пут који је водио узбрдо, дјевојчици је слика куће која се удаљава представљала риједак извор задовољства. Свијет јој је личио на њеног оца док су се играли *принцезе и њеног слуге*. Овако је мислила: брда штите Лапац да не дође неки прејак вјетар или да се људи, не дај боже, не разиђу на сто страна. У средини је сасвим довољно ливаде за трчање и испашу крава. Изненада јој се мисао покоси са здравом логиком:

– Тата, што куће нису у средини?

– Како мислиш, у средини? Објасни ми, Драгане.

Драгана се мало намршти. Није јој било јасно како отац не види толико очигледну ствар.

– Погледај! Лапац, Бировача и Днопоље, сви су негдје са стране. У средини је празно.

Николу ово питање затече, па је морао да се довија.

– Шума је ближа на ободу котлине, зими, због дрва. А гре'ота је кравама узимати траву. Оне нам дају млијеко.

– Добро.

Ова мала је сигурно покупила његову трезвеност и дискретност. Чудно је то како Бог и природа удесе да посију нека сјемена на погрешну земљу. Да је среће, да је

његов наглуви сапатник из благајничке службе Ђука Ми-
лунов бар некад, кô ова мала, знао држати језик за зуби-
ма, не би му ни пô муке на послу бивало.

– Шума ти мати, поља се вати – нагло му се омаче
бабина поштапалица.

Драгана га упитно погледа.

– Не знаш шта то значи? Е, мој Драгане. Кад су мора-
ли да бјеже у шуму... – настави Никола, али дјевојчица и
даље није разумјела.

– Од чега су бјежали?

Отац је помилова по глави, што у њој изазва мили-
ну. Када је питала мајку зашто је отац зове *Драган*, а не
Драгана, мајка је промрмљала нешто као: *Пусти га, сви
они 'оће сина*. Са четири године, Драгана је била несвјесна
значења тих ријечи, али их је прихватила као пеглу, док су
испод прозора одрастале оне што ће једном руком држати
волан а другом флашицу за бебе. Унуци су о њој мислили
читајући Ђопићевог *Николетину Бурсаћа* – кад јунак из
наслова безуспјешно убјеђује мајку да не треба да слави
Светог Николу. Кад мајка попусти на аргумент да је *војска
тако рекла*, и Драганиним унуцима бива лакше што нису
једини који имају тако задрто живуљче за бабу.

Осим погледа на Лапачку котлину, Драгана се сјећа-
ла и ручка код кумова. Ваљда није било много заједнич-
ких тренутака с оцем којих се могла сјећати, или је под-
свјесна близина растанка учинила да јој се изоштре чула.

Код кумова су стигли око поднева. Кум је изашао по
вино у подрум, а кума је отишла на тренутак до кухиње да
допуни кошарицу за хљеб. Видјевши богато послужење на
столу, Драгана је једва дочекала да остане насамо с оцем.

– Тата, пожуре, појешћемо им сав пидајиз!

Разабирајући да мала мисли на парадајз, Никола се
грехотом насмија.

– Видиш ли ти ову моју малу, кумо! – довикну жени, која је пристизала са управо изрезаним кришкама. – Намјер'ла ти се на салату, сав ће пидајз да ти поједе.

– Зато сам и став'ла да га поједе, а не да у њег' гледа!

Касније, кад је препричавала овај доживљај, увијек је стављала акценат на саму ријеч *пидајиз* и засмијавала саму себе. Постиђена што је отац уз осмијех препричао пристиглим кумовима шта му је рекла, и не схватајући да ли је грешка била у томе што је хтјела да поједе сав парадајз или у томе што се лоше изразила, најчвршће је одлучила да убудуће добро пази и не прави грешке којима ће се други смијати, а она осјећати стид.

Надимак се задржао до краја очевог живота, чак и након што је добио четворицу мушких. Десетине писама из Лондона које је слао на њену сарајевску адресу почињале су са: *Драги Драгане*. Када је умро вративши се из емиграције, у њој су окоштала сва *недостајања* и претворила се у чврсту вољу. Нико је више није звао мушким именом.

Лежали смо заваљени на ливади с које је пукô поглед на Романију. И пола Пала.

– Видиш, ништа се стварно није промијенило од Грабежовог доба.

– Ће није?

– Писао је да је ово био најромантичнији дио старе Југославије.

– Добро, не кажем да нам сад нешто фали, али није да се није промијенило.

– Шта, хајд реци, шта?

– Видиш кол'ко се изградило.

– Шта се изградило, два цента су се изградила. И шуме што су посјекли пола.

– Како, бона, два цента?

– Испружи руку.

Испружио је руку.

– Видиш.

– Јест кад се гледа одавде. А да гледаш отамо, читаво би ово брдо било покривено. Видиш, можда си у праву, да је сад ово око нас шумарак, а не ливада, можда би' те уз неко дрвенце.

– Мрш у пичку материну.

– Што материну?

– Што у другу не умијеш.

Ту би стао, званично. Он се стварно никада није љутио због мојих провокација. Био је јачи од мене. Тежи. Масивнији. Дјеловала сам самој себи као пахуља на Црвеној стијени, кад добро напада снијег. Топила сам се у његовом миру. Свађа је престајала, моје намјере су нестајале, а нејасни циљеви утихнули.

Не знам зашто, било ми је чудно кад је његова мајка рекла (преко тамо некога) да под хитно треба да га доведем у ред. То се десило након што се удебљао. Као, док смо били скупа, имао је око сто кила, што је било таман на његових метар и деведесет осам. Не знам, нисам правила разлику, ваљда зато су моји коментари звучали превише оштро. Мислим да нисам у стању да повучем границу између комплимента и злобне опаске, чак ни оних које сама упутим. Не знам шта људе оптерећује, а шта им ласка, да ли очекују да видим промјену или прећутим ако се ништа није промијенило. Тешко правим разлику између добрих и лоших поступака, поготово кад неко мени нешто учини нажао или на корист. Да ствар буде гора, запажам више него што је потребно, али не оно што другима боде очи.

Могу да примијетим да ниси спавао, али не и да имаш подочњаке.

Тако заваљени сједјели бисмо док вријеме не престане. Некоме би пало на памет да треба да кренемо, тијело би нас упозорило да је прошла поноћ, захладило би и пао потпуни мрак. Извртали смо ноге о кртичњаке и земља нам је упадала у ципеле.

Једном приликом, прије него што ће пасти мрак, лежала сам леђима окренута ка земљи. Он је био иза мене. Нисам ни примијетила да ми је откопчан шлиц на панталонама. Нешто је рекао и закопчао га. Мислим да сам намјерно заборавила његову реченицу. Хтио је да буде духовит на мој рачун, није хтио да ме повриједи. Хтио ме је савршену, а ја сам се постидјела јер ја то нисам, без обзира на то што је у питању само шлиц. Исто би било да сам заборавила да завежем пертлу. Баба је једном кукала, покушавајући да ми *искоса* одржи лекцију:

– Ове пјевачице по новинама, ни укуса ни стида. Видјећеш ти на шта ће овај свијет отићи кад стида нестане.

Читав живот чезнем да ме не исправљају, не због тога што мрзим да се мијењам, већ због тога што ми је стид болан.

Једном касније, које је услиједило годинама након првог касније у коме се десио разлаз, схватила сам да сам му опростила толико тога, због чега се нормалне жене хватају за мотику или чекић – ако воле мање крви. Закопчавање шлица нисам могла да преживим.

Бјежали су четрдесет треће. Није се дало да у миру оду кумовима на Светог Николу. Сњијег ударио, југовина

га за дана мало отопила. Ноћу се стегне по површини па најмлађа дјеца могу ходати по њему, а да им ноге не упадају. Анкиних четворо је могло да хода. Раду је носила у наручју. Ружа је трчала одмах иза мајке, која ју је псовала да мале не испушта из вида. Сњијег се увлачио у ципеле, ноге упадале до кољена.

– Навише, навише! – понављала је изнурена жена братове ријечи.

Није више препознавала обресе шуме подно Романије, на којима је некад ашиковала с Неђељком. Није имала времена да мисли на њега, гдје је и има ли топле чарапе. Рада је била тешка, а Анки руке већ промрзле до лаката. Рукави су се у јуришу повлачили нагоре и грудвице накупљеног сњијега повлачиле до коже. Вуна је гребала. Зауоставила се на тренутак. Спусти Раду на сњијег. Крв јој проструја подлактицама. Поврати јој се толико снаге, да би се сад на Равну Романију могла попети да не стаје. Погледа напријед. Ружа и дјечаци продужили су даље, пробијајући се кроз намете.

Мајка је направила један корак, а онда је спустила поглед ка дјетету испред себе. Рада је спавала, може бити, већ промрзла. Сувише мала да схвати, одвећ велика да не осјети, отвори очи и погледа мајку као да је прозрела њене намјере.

– Реци ти мени, кад ме већ гледаш тако, куда да те носим? Ће си пристала? Мени? Себи? Да си бар мушко. Ко ме да те носим? Отац да те не види, сестра да те не познаје. Мајка да те не воли, дијете да оплачеш. Љубав да ти не враћају, сузе твоје да их не растопе. Да не видиш ни сунца ни курца ни дјетелину са четири листа. Свекрва да те растрга, снаја да те мрзи. Другарицу да немаш. Радост да ти измиче, осмијех да те не гледа, подове да својим бришеш. Вода да те не опере, лице да ти нестане, и по-

слије, гроб да те притисне теже од живота. Туђа кост у свакој кући да будеш. Погледа да не дигнеш, јадо јадна, куд нисам скапала док сам те рађала, Бог да ме види, па и тебе да гледа, кад ми те је дао.

Дјевојчица затвори очи. Мајка се препаде, па је брзо продрма. Прекрсти се брзо, кад видје да Радин дах још увијек замагљује.

– Извини, Боже, ја то онако, да ми буде лакше. А ти – поново се загледа у Раду, као генерал у редова – ти има да ми кажеш куда да бјежимо даље, је с' ме чула?

Заука поново, па стегну Раду у наручју. Била јој је тежа од Црвене стијене. Крену ка осталим, чији обриси су се губили у даљини. Ружа, која је једина видјела мајку како спушта сестру у снијег, осјети сигурност. Мајка никада не би ни помислила да њу може да остави у снијегу.

Не знам зашто ми се увијек плаче кад видим пољско цвијеће, поготово оно што расте поред пута. Много је времена прошло откако сам га брала са коријењем за хербар, па им се ни назива више не сјећам али, с обзиром на то да ми треба неколико секунди да израчунам производ два једноцифрена броја, имена за киселицу, подбјел, маслачак, љутић, сузицу, звончиће, боквицу, хајдучку траву, љубичице, дан-ноћ, дивљи каранфил, коњух, мајчину душицу, звјездан, кукуријек, јагорчевину или камилицу чине се као позамашан списак. Да сам знала да претворим цвијеће у бројеве, можда би ми било лакше. Цвијеће се није дало и нарочито ми је тешко када гледам оно које расте уз сам пут па, осим уобичајеног вјетра, мора да понесе на себи траг сваког пролазника који ускомеша ваз-

дух. Онај тренутак када га гледам како се повија, једини је час кад мислим да није тешко цвијећу које узгајају да би било одсјечено, убрано, те продато на другом крају планете, у сјемену добивши утврђен пут. Увијек сам се питала зашто се пољско цвијеће не продаје у цвјећарама или на пијаци. Осујећен је покушај из дјетињства када смо за два дана сједења на тротоару успјели да добијемо само стару месингану кованицу, којој је прошао рок и погријешена држава, и коментар жене у пролазу, која нас је једина удостојила реченице:

– Лијепо вам је цвијеће.

Као да је мали труд направити букет скачући по ливади плашећи се змија, као да је срамота имати на столу украс који свако може убрлати на педесет метара од куће...

Кад овако детаљно анализирам, можда у мени успјешно вене само сјећање на неку стару љубав за којом сам најмање плакала. Били смо складан пар, за пожељети, што би бабе рекле, и говориле су. Био је виши од мене за главу и нервирао ме кад те бабе цитира. Бољела ме рука кад бисмо дуго ходали загрљени, али ме ноге никад нису бољеле. О другима сам писала више. О другима сам испричала све, осим да се плашим да никад више нећу бити тако срећна.

Ко зна колико пољског цвијећа увене сваки дан, далеко од ичијег погледа, далеко од ичије руке, а камоли од вјетра који направи случајни пролазник, чак га ни не примијетивши.

Драганино дјевојчење у кући није дочекано на свазвона, дапаче. Кад су младићи почели да је загледају, по-

стала је прво прећутна, а потом и директна мета опаски своје тетке. Та тетка се није удала. Постојала је прича коју је Драгана сазнала преко своје мајке, више као мит, а мање као оговарање, да је тетка Спасенија имала свог официра који је *отишао кад и тата*. Краљевски официр. Драгана није знала како изгледа краљевски официр и није знала да ли јој је мајка рекла да је био висок или га је само она таквим замишљала. Без црта лица, само у некој великој и тешкој униформи, са много еполета. И ту и тамо неком кићанком или великим орденем.

– Звао је он њу да иде код њега, али она никад није хтјела. Писао јој је, ваљда већ педесети пут: *Боље врабац у руци, него голуб на грани*.

Драгана је замишљала Спасенију са гомилом писама, које је прочитала, али ни на једно није одговорила:

– Ухвати тог врапца.

Тад је Драгана први пут чула за ту изреку. Што врабац, што голуб, како то... И видјевши да Драгана није збуњена значењем изреке него избором улога у алегорији, морала је да објасни.

– Нашао је тамо у Енглеској неку жену. Није хтио да је ожени, али ако Спасенија не буде дошла, ожениће је.

Мајка је мислила да ће то бити довољно, али услиједило је најтеже питање.

– А што тетка није отишла?

– Није хтјела од нас да иде. Овдје смо сви ми – мало је размислила, а онда рекла, као за себе: – Можда се само плашила.

Драгана више ништа није питала мајку, а о теткиној удаји се више никада није говорило.

– Дођ’ де вамо! – позвала је Спасенија Драгану.

Братичина је послуша.

– Је л’ видиш ону цуру што води коња на воду? То је Јованка, Милошева сестра.

Драгана се зацрвењела. Није знала како Спасенија може да зна да јој је Милош слао писма по најмлађем брату.

– Е, тако ћеш ти да водиш коња мјесто ње. Мислиш да ће свекрва да те штеди кô што те мати штеди?

Ова се прво збунила, потом презнојила, а онда се окренула и наставила да риба дрвени под четком. Рибала је снажно, пожељевши да пробије тло испод себе и пропадне у подрум, али се ни под није дао. Видјевши дјевојчино црвенило, Спасенија се насмијала гласно, изашла из собе и сјела за сто у кухињи. У први мах, Драгана помисли да је тетки жао због опаске, али није било потребно више од једног погледа да би схватила да су теткине мисли далеко, све до Енглеске, дубоко, све до дна плућа, у које се спуштао дим цигарете.

Бабе су увијек имале јасан став према мојим надолazeћим животним дилемама, могуће због тога што нису могле да се саживе са њима јер су им бивале предалеко. Бабе су знале поставити ствари тако да све буде једноставно. Једначину са пет непознатих сведу на једну једину, тако да преостала буде на нивоу: икс плус пет једнако седам. У питању никада нису биле неке тричаве дилеме. Циљала сам на чист егзистенцијализам или барем мисију постојања на овоме свијету. Прво сам тражила одговоре од мајке, која се често презнојавала од *теолошких* рас-